

Az iparművészetről és a tervezőművészetről

Amikor reggel kinyitjuk a szemünket és első mozdulatunkkal a vekker berregését állítjuk le, majd papucsunkba bújva kicsoszogunk a fürdőszobába, megkerülve az íróasztal előtt álló széket, elkerülve a hasraesést a gyerekek által szertehagyott játékokon megérkezünk. Arcunkat megmosva, majd a tükörbe pillantva a fürdőszoba kétszeresére táguló terének látványában megjelenő emberi arc, a színek, formák, felületek érzékelése az amikor tudatosan bennünk, új nap virradt. Vekker, papucs, íróasztal, szék, játékok, fürdőszoba, tér, anyagok, felületek és színek. Sokszor nem tudatosan, de életünk minden pillanatába érzékenyen reagálunk a minket körülvevő alakított térre és tárgyakra. Nem mindegy, hogy a tárgyakkal milyen kapcsolatba vagyunk és az alakított tér mennyire barátságosan ölel körül minket. Ugyanúgy ahogy nem mindegy ezeket kik, hol, hogyan és milyen célból tervezik és készítik el számunkra.

Miután felkértek, készítsék műhelytanulmányt az ipar- és tervezőművészet eddig részben, vagy egyáltalán nem kutatott területeinek megjelölésére és a lehetséges kutatási irányok kitűzésére, a célzott de átfogó munka során tudatosult bennem az, milyen sok felfedezésre váró, milyen sok még rejtőzködő érték lapul meg a közelmúltunkban. Elfogultan és elkötelezetten indultam el az ipar- és tervezőművészet eddig általam kevésbé ismert területeinek kutatására, úgy hogy közben részrehajlás nélkül figyeljek annak minden területére. Mostanra oda jutottam, ahol már elmosodnak a határok, kirajzolódnak az egyes részeket összekötő és behálózó szálak rendszere és azok összefüggései, és honnan már a vizuális művészetek egésze is felsejlik. Mindezt azért így írom le, mert a napi munka során hajlamosak vagyunk lezárt egységenként kezelni és ismerni a művészeti területeket. Ma ezeket folyamatosan szabdadjuk, egyre kisebb részekre osztjuk, szakmákra bontjuk, majd átlépve a határokat pár pillanatra úgy teszünk mintha megtaláltuk volna az összművészetet. De ez ma már egyre nehezebben áll össze, mert hiányzik a folytonosság, a kapcsolat, mert jelen van a felejtés és a nem tudás. Az idősebb generáció sokmindent elfelejtett már, vagy nem tart fontosnak - vagy nem tud - átadni abból amit megélt és tudott. A fiatalokat pedig nem foglalkoztatja az elődök munkája, nem is tudnak arról, fel sem merül bennük az igény annak megismerésére. Ezek feloldásának egyik módja a műhelytanulmányban leírt elmaradások pótlása, és közkézbe adása.

Azért, hogy hosszútávon tervezhető és összefogható legyen a munka, a kutatási területek átláthatósága és rendezése érdekében kidolgoztam egy sávokra osztott elméleti **modellt**. Ennek alkalmazása során, a tér-, tárgy- és képpalkotó művészetekkel kapcsolatos minden kutatás elhelyezhető, azoknak áttekinthető keretet nyújtva ezzel. A sávos felosztással az volt a célom, hogy a kutatási témák ne a ma preferált, vagy divatos művészeti szakágak szerint kerüljenek meghatározásra, hanem olyan átfogó témákat jelöljek meg, amelyek összefogják azokat. Így lett maga az ipar- és tervezőművészetben belül, a különböző szempontok szerint elhatárolható alkotói területek meghatározása is egy különálló kutatási feladat.

A modell külső, legnagyobb sávjában a művészek és maguk a művek megismerése alkotja a legszélesebb kutatási területet. Ez az alap. Az egyes sávokat az egyes alkotók különböző módon metszik. Van aki az alkotó munkán felül közéleti szerepet is vállal, esetleg elméleti vagy oktatói munkát is végez. Ki ki tehetsége és indíttatása alapján. Mindenkinek helye van a rendszerben, függetlenül attól milyen közel kerül a középponthoz. Ahogy egyre beljebb jutunk, úgy kaphatunk egyre koncentráltabb és átfogóbb képet az ipar- és tervezőművészetről, a középpontban állva pedig az egész vizuális művészetről. Mivel nem lehet az ipar- és tervezőművészetet foglalkozni anélkül, hogy legalább az építészettel és a képzőművészettel való kapcsolataira ne figyelnénk, a modellalkotásnál és minden egyes kutatási téma meghatározásánál az együtt vizsgálandó más művészeti területeket is megjelöltem. Adott esetben tágítva ezzel a kört a zene, vagy a színház irányába is. A kapcsolódási pontok feltárása során fontos feladat lesz

tisztázni, miért kezeljük ma elkülönítve a népművészetet és a népi-iparművészetet a képző- és iparművészettől, valamint az építészettől.

A felvázolt elméleti modell alkalmazása része annak a megvalósítandó munkának amelybe 2015-ben belekezdünk. Ennek két fő alkotóeleme van: maga a **Kutatás**, az adatgyűjtés, elemzés és értékelés, valamint a **Kataszter**, ami az összegyűjtött adatok elhelyezésére szolgál. Ez utóbbi további két részből áll, az időtengelyből, amelynek a megvalósítandó formáját **Időrendnek** neveztem el, illetve a tér-, tárgy- és képzőművészetek egészére felállított - a korábban már bemutatott - **Modell**ből. A sávszerkezetbe illeszkedő témák kutatása során feltárt adatok, az időtengely mentén kerülnek elhelyezésre a kataszterben. Az iparművészet nem zárt egység, ezért a kataszternek - gyűjtő jellege mellett - fontos szerepe van abban is, hogy megmutassa más művészeti területekkel, illetve más témákkal a számos átfedést és kapcsolódási pontot. Ezek feltárását elősegítendő, a kutatási tervben a témaleírások előtt ezeket jeleztem.

A centrális modell legkülső és egyben legnagyobb területét az **alkotók** és **csoporthok** megismerése jelenti. Maguk a művészek és az általuk létrehozott munkák alkotják a további kutatásokhoz a kiindulási alapot. A szakmagyakorlás már szerveződő alakulata az, amikor valamilyen cél érdekében csoportok jönnek létre. Ennek intézményesített formája ha **szervezetekbe**, **vállalatokba** tömörülnek a művészek. Ezek már olyan kereteket, amelyek segítséget, támogatást nyújtanak, vagy lehetőséget teremtenek az alkotó munkára. A **szakmagyakorlás** során minden olyan megnyilvánulási forma jelen van és vizsgálendő, amely magával az alkotó munka gyakorlásával és az alkotások bemutatásával kapcsolatos. Ahhoz, hogy az egyes szakmák fennmaradjanak fontos szerepe van **oktatásnak**. Az adott időszak alkotókkal szembeni elvárásának tükörképe a közép- és a felsőfokú művészeti képzés jellege, annak hangsúlyai és változásai. Az oktató, nevelő munka szoros kapcsolatban van azokkal az **elméleti** kérdésekkel, amelyek az ipar- és tervezőművészetek kapcsolatban ma feltehetőek, és válaszra várnak. Nem mindegy, ezekre milyen ismeretek birtokában adunk, tudunk választ adni. Fontosnak tartom, hogy mielőtt ezt megtegyük, legyünk tisztában azzal, milyen örökséggel rendelkezünk. Ettől akár el is lehet térni. Vagy éppen csak erre lehet építeni? Mielőtt magának az ipar- és tervezőművészet történetének megragadására kerülne sor, az **összefoglalás** során el kell addig jutni, hogy a feltárt ismeretek alapján, egy felállított szempontrendszer szerint formába öntsük az egyes részterületek történetét, illetve összegyűjtjük és az időrendbe rögzítjük az adott időszak meghatározó eseményeit és az ezekhez rendelhető eddig megjelent forrásanyagokat. Ha mindezek birtokában vagyunk, akkor lesz lehetőségünk jól megragadni az elmúlt hetven év ipar- és tervezőművészetének **történetét**, és indítani olyan elméleti kutatásokat amelyek már ezekre az ismeretekre épülnek fel.

Az egyes konkrét témákat az előző részben leírt modell sávszerkezete alapján rendeztem el. Ezek jellemzően az 1945-től napjainkig tartó időszakot fedik le. A legtöbb csak részben, vagy eddig még egyáltalán nem feltárt terület. A tanulmányban összesen negyvenöt témát jelöltem meg, amit később az ipar- és tervezőművészet konkrét időpontban felállított szakági felbontásával további húsz területtel bővítettem, így jelenleg legalább hatvanöt témában indulhat el kutatás. És van még olyan téma amelynek a kidolgozása során még további rész kutatásokkal bővíthető a sor.

A következőkben átfogó módon, a sávokra jellemző néhány kiemelt kutatási irány rövid leírásával szeretném érzékeltetni a megismerésre és kibontásra váró témák sokszínűségét. A javasolt teljes lista a műhelytanulmányban olvasható.

Alkotók és csoportok. Minden olyan téma amely közvetlenül az alkotók és az alkotások kutatását célozzák, ide kerültek. Ilyen többek között az egyéni és a csoportos munka, a határainkon kívüli alkotó magyar művészek és a feldolgozatlan életművek feltárása is. Fontos tudnunk a kortárs gyűjteményekben fellelhető alkotásokról, a művészek hang- és képfelvételeiről, egészen a művészettörténészek, szakírók személyeinek és az általuk végzett munka megismeréséig bezárólag.

Szervezetek, vállalatok. A MKISZ-nek és a Művészeti Alap/MAOE-nak is csak töredékesen ismerjük a múltját. Pedig a rendszerváltás előtt mindkét szervezet meghatározó erővel bírt az alkotók életére és így a létrejött életművekre is. Hasonló módon, csak pár oldalas leírásokat lehet találni az Képcsarnok és az Iparművészeti Vállalatról. Tudjuk, ez utóbbi 1990-ben negyvenkilenc vállalkozást takart. Ezek között volt kivitelezéssel, kereskedelemmel, könyvkiadással, festékgyártással, sőt, számítástechnikával foglalkozó cég is. Fontos, hogy legyenek ismereteink a Képző- és Iparművészeti Lektorátusról és az Iparművészeti Tanács működéséről is.

Szaktananyagok. A rendszerváltás előtti időszak egyik kiemelten kezelt feladata, a tervezőművész gyári termelésben elfoglalt helyének megtalálása. Kezdve az oktatástól, egészen a konkrét termelésbe való bekapcsolásáig. Találkozhatunk több helyen is utalással, ki melyik gyárban kapott lehetőséget, és mennyire sikeres módon tudott ott beilleszkedni. A rendszerváltás után a kérdés a tömegtermelés-egyedi, design-kézműves munka két szélső formája között ragadható meg. Egy másik fontos és izgalmas kutatási terület a két ezrelék határozat következtében létrejött munkák összegyűjtése, a művészek életműveire gyakorolt hatásának vizsgálata, valamint az ipar- és képzőművészek a belsőépítéssel és építéssel való közös munkájára. Fontos munka a szakfolyóiratok, konferenciák, kiállítások, pályázatok, szakmai felmérések áttekintése, az előremutató írások kiemelése, összerendezése és újrapublikálása. Ezek mentén szemléletesen kirajzolódik az adott időszak szakmai közéletének aktivitása, az adott időszak megoldásra váró gyakorlati feladatainak és elméleti problémáinak sora. Éppen mikor mi volt a hangsúlyos.

Oktatás. Nem készült még el a Magyar Iparművészeti Főiskola több mint százharmincöt éves működését, az ott folyó oktató, nevelő munkát bemutató kiadvány. A több mint kétszázharminc éves Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola archív anyagának rendezését és feldolgozását az iskola múzeológus művészettörténésze már megkezdte. Remélhetően hamarosan publikálják a kutatási eredményeket. További hasznos adatokkal szolgálhat a háború előtti alternatív iskolák és oktatási módszerek megismerése, illetve a rendszerváltás után létrejövő új oktatási formák, módszerek összegyűjtése is. Az alap-, közép- és felsőfokú oktatás jelen problémáinak feltárásához, a lehetséges megoldások kidolgozásához, a történelmi kutatás mellett hasznos lehet egy átfogó felmérés készítése is, ami az oktatáson túl, a munkába állás gyakorlatát és a továbbtanulás lehetőségeit is vizsgálja.

Elmélet. A tanulmány elkészítésekor ide olyan témákat soroltam, amelyek valamilyen módon az ipar- és tervezőművészet jelenkori problémáival kapcsolatosak. A fogalmi zűrzavar tisztázása, a művészeti területek kapcsolódási pontjainak feltárása, az érdekképviselet vagy a támogatási rendszer kérdésének megválaszolásának megalapozása lehetőség arra, hogy az elméleti munka segítséget nyújtson ezeknek a problémáknak a megoldásában. Az ehhez szükséges háttérismereteket az ipar- és tervezőművészet elmúlt hetven évének - eddig elvégzetlen, vagy részben elvégzett - részletes kutatása adhatja meg. Az elméleti munka a feltárt tények ismeretére tud építeni.

Összefoglalás. A sávokban elrendezett kutatásokat nem a műhelytanulmányban leírt sorrendben kell kutatni, hanem egymással párhuzamosan, folyamatosan figyelve az összefüggésekre és a kapcsolódási pontokra. Ezek összefogására és megjelenítésére alkalmas az időrend és a kapcsolódó szakmai forrásjegyzék. Az itt elhelyezett adatok sora, más kutatásokhoz párhuzamként vagy akár kiindulópontként is szolgálhatnak. Illetve ez fordítva is igaz, ide lehet beilleszteni az összes kutatás során feltárt eseményeket, forrásokat. Az eddig általam összegyűjtött adatokból már most látható, a kiemelt és egymás mellé helyezett adatok láncolata számos összefüggést megmutat. Ezt tovább lehet gazdagítani más művészeti területekről, valamint párhuzamba állítjuk a gazdasági, kereskedelmi és politikai változásokat is, ezzel segítve a hatások és következmények felismerését.

A történet. Az a több éves kutatómunka amit eddig felvázoltam alapozza meg, illetve egészíti ki tudásunkat az elmúlt hetven év ipar- és tervezőművészetéről. Készült már átfogó írás erről az időszakról, amelynek fontossága abban áll, hogy megmutatja azokat a területeket ahol szükség van az ismereteink

bővítésére, további részkutatások elvégzésére. Egyrészt mert az átfogó munka jellegéből adódóan elfed számtalan érdekes, izgalmas, bemutatásra váró eseményt, eredményt, munkát. Másrészt az átfogó kép segít a részek és részletek elhelyezésében, azok kibontása pedig teljessé tudja tenni képünket a magyar ipar- és tervezőművészet egészéről.

A teljes tanulmány a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének honlapján olvasható: <http://www.mma-mmki.hu>.

Márton László Attila
belsőépítész, iparművész,
az MMA MMKI tudományos munkatársa,
ipar- és tervezőművészeti referens.